

Nr 50.

Av herr **Wallentheim m. fl.**, angående ändring av den kommunala indelningen i syfte att åstadkomma större kommunala enheter.

Den kommunala indelningen av vårt land bygger i stort sett på den sockenindelning, som under århundradenas lopp traditionsmässigt framvuxit. Endast i begränsad omfattning har under senare tider kommunal nybildning ägt rum. Där detta skett, ha de vidtagna förändringarna i regel föranletts av uppkomsten av en mera markerad tätbebyggelse, som nödvändiggjort i främsta rummet stads- eller köpingsbildningar. I en del fall — huvudsakligen i Norrland — har emellertid tillika uppdelning av vidsträckta eller särskilt folkrika kommuner ägt rum. Däremot har endast i mycket begränsad omfattning sammanslagning av smärre kommuner till större enheter förekommit. Visserligen ha under de senaste femtio åren gränsregleringar olika kommuner emellan genomförts i rätt betydande omfattning. Men dessa regleringar ha vidtagits huvudsakligen i syfte att ge kommuner, som varit uppdelade på flera icke sammanhängande områden eller skilda administrativa enheter, en mera regelbunden geografisk avgränsning. Någon allmän och på rationella grunder d. v. s. med utgångspunkt från moderna kommunala behov och intressen verkställd omprövning av våra kommuners lämpliga storlek och omfattning med hänsyn till areal, folkmängds- och kommunikationsförhållanden m. m. sådant har däremot icke förekommit.

En närmare detaljgranskning av gällande kommunala indelning ger också omedelbart vid handen, att nu rådande förhållanden ur många synpunkter icke kunna anses tillfredsställande. Framför allt visar en undersökning av folkmängdsförhållandena kommunvis icke endast mycket stora variationer utan även inom ett stort antal kommuner en ringa folkmängd. I en särskild tablå (bilaga) har verkställts en uppdelning av kommunerna i olika storleksgrupper med avseende på folkmängden den 1 januari 1938. Denna tablå visar, att vid sistnämnda tidpunkt inom riket funnos 2,408 landskommuner, köpingarna inräknade. Av dem hade 160 mindre än 300 invånare, 489 mellan 300 och 600 invånare samt 487 mellan 600 och 1,000 invånare. Detta vill med andra säga, att av samtliga landskommuner i riket ej mindre än 1,136 eller 47 % hade under 1,000 invånare. Mellan 1,000 och 2,000 invånare hade 690 kommuner eller närmare 29 % av samtliga samt över 2,000 invånare återstoden — 582 kommuner — eller cirka 24 % av samtliga. Särskilt i södra och mellersta Sverige och då i all synnerhet i de utpräglade jordbruksbygderna samt på öarna Öland och Gotland förekomma de små kommunerna synnerligen talrikt (se närmare bilagan).

Under äldre tider kunde förekomsten av små kommuner icke sägas vara

något direkt hinder för tillvaratagandet av möjligheterna till kommunal verksamhet. Tvärtom synes ur många synpunkter de små enheterna ha kunnat erbjuda vissa obstridliga fördelar. De besvärliga kommunikationsförhållanden, som då i allmänhet voro rådande, talade rent av emot de stora kommunerna. Samhörigheten mellan olika delar av en kommun kunde nämligen lättare hållas levande inom en liten än inom en stor. Det bör även ihågkommas, att den personliga kontakten mellan de kommunala myndigheterna och befolkningen i en tid, som mer än vår ägnade hjälpverksamheten en snäv behovsprövning, spelade en vida större roll än nu. Därtill kom, att de kommunala uppgifterna varken i fråga om omfattning eller ekonomisk räckvidd tillnärmelsevis voro jämförbara med vår tids, varigenom större variationer i kommunernas folkmängds- eller näringsförhållanden icke hade samma avgörande betydelse som nu för deras möjligheter att kunna fylla de på dem vilande uppgifterna. Men i vår tid med stora och mångskiftande och undan för undan vidgade kommunala uppgifter har läget blivit ett helt annat. I en stor del av dessa småkommuner förefinnas ofta nog icke de nödvändiga yttre förutsättningarna för en rationell kommunalpolitik, om uppmärksamheten riktas på socialvårdens, undervisningens, hälsovårdens och andra områden. Både ekonomiska och personliga resurser räcka helt enkelt icke till, även om statsmakterna lämna stora bidrag och på olika sätt underlätta för kommunerna att utnyttja dessa. Till detta bör sedan även läggas den förskjutning i fråga om befolkningens bosättning, som från senare hälften av 1800-talet oavbrutet skett från den rena landsbygden till städer eller stadsliknande samhällen. Folkminskningen på landsbygden, framförallt i jordbrukskommunerna — en folkminskning som antagit mycket stora proportioner — betyder en år från år allt ogynnsammare åldersfördelning inom dessa och därmed ständigt ökade svårigheter även av ekonomisk art att inom de små administrativa enheterna kunna bedriva en rationell kommunalpolitik.

Vi befinna oss här under trycket av en ödesdiger växelverkan. Folkmängden på landsbygden går bl. a. tillbaka av den anledningen att städer och samhällen locka både med högre inkomster och större synbara fördelar. Men landsbygdens strävan att följa med i takten och skapa moderna livsbetingelser försvåras — för att icke säga hindras — ofta av där mötande knappa ekonomiska resurser med för övrigt växande disproportion mellan arbetsföra och åldrande samhällsmedlemmar. Denna folkminskning betyder också — man kan inte blunda för faktum — många gånger en åderlätning av de kunnigaste och mest initiativrika medborgargrupperna. Med den ökade mängd av uppgifter, som icke minst genom statsmakternas beslut pålagts kommunerna, blir det i dessa små kommuner med några hundratal invånare ofta nog svårt att få fram personer, som på ett tillfredsställande sätt kunna ta hand om alla de mötande uppgifterna och utnyttja de möjligheter, som statsmakterna öppnat.

Det problem, som här möter, är synnerligen allvarligt. Det torde helt enkelt i längden icke kunna skjutas åt sidan. Det är förresten icke heller något nytt problem. Under senare år har frågan i olika sammanhang förts

fram både till diskussion och prövning inom olika statliga och kommunala utredningar. Sålunda lärer de sakkunniga, som ha att närmare utreda de stora skattefrågorna, haft anledning att syssla med problemet. Även den s. k. socialvårdskommittén lärer på sitt område möta samma problem. Den kommitté, som sistlidne höst tillsattes för undersökning av möjligheterna till vidgat samarbete kommunerna emellan, torde jämväl komma att ställas inför spörsmålet. Slutligen bör även framhållas, att riksdagens revisorer i sin berättelse till årets riksdag ansett sig åtminstone i ett sammanhang böra beröra problemet ifråga. Det skall villigt erkännas, att statsmakterna redan försökt, att underlätta samarbetet kommunerna emellan genom de möjligheter, som öppnats för bildandet av kommunalförbund. Vad statsmakterna härutinnan gjort, har utan tvivel varit till stor nytta. Men på den vägen synes av flera skäl de små kommunernas svårigheter icke kunna lösas. Förfaringssättet med bildandet av kommunalförbund vidlådes nämligen av en viss tungroddhet och blir i sin praktiska tillämpning även rätt omständligt och tidsödande samt mynnar ej sällan ut i förlamande intressestrider de samverkande kommunerna emellan.

Det enda fullt ändamålsenliga synes därför vara att ta upp hela problemet till diskussion från utgångspunkten att söka åstadkomma en sammanslagning av de många små-kommunerna till större kommunala enheter. Varje annat försök blir i större eller mindre grad ett berörande av problemets utanverk men ej dess kärna. Men vill man, att en undersökning härutinnan skall ge ett verkligt resultat, synes en speciell utredning av hela problemet vara ofrånkomlig. Handlägges nämligen problemet av en rad, ifråga om arbetsuppgifter mycket olikartade utredningar, är faran stor, att varje utredning tar upp frågan endast från sina egna utgångspunkter och förutsättningar, utan att ha vare sig möjligheter eller befogenhet att ge åt utredningen den allsidighet och överskådlighet, som här måste anses vara av nöden. Mycket av största värde kan genom dessa specialutredningar undersökas och genomdiskuteras, men under alla förhållanden måste tillkomma en sammanjämkande överarbetning i syfte att ge enhetlighet åt frågans fortsatta handläggning. Problemets innebörd är därtill med all sannolikhet icke heller så enkelt, att det blott skulle behöva vidtagas vissa smärre gränsregleringar och sammanslagningar. En undersökning måste här utgå ifrån, att det gäller vittgående förändringar icke bara av de olika småkommunernas geografiska omfattning utan också av deras ekonomiska förutsättningar och behov. Det skall villigt erkännas, att problemet rymmer många stora svårigheter, svårigheter av sådan art att en eventuell omorganisation måste kräva en förhållandevis lång övergångstid. Ett genomförande av en ny ordning synes nämligen endast kunna ske etappvis under en relativ lång tidrymd och under statsmakternas direkta ledning. Men just därför torde frågan få anses vara av sådan vikt, att den icke bör betraktas allenast som ett litet delproblem av många andra stora frågor utan givas det utrymme och den grundliga bearbetning, som måste vara en ofrånkomlig förutsättning för ett gott resultat.

Det bör vidare observeras, att icke endast med hänsyn till kommunerna själva skulle en sådan sammanslagning av småkommuner till större enheter vara att förorda. Även ur statens synpunkt borde åtskilligt av värde kunna vinnas framför allt i syfte att åstadkomma en begränsning och förenkling i den statliga förvaltningsapparaten. Ett kraftigt nedbringande av antalet kommuner i riket från nuvarande 2,400 till måhända 1,000 måste, synes det, medföra en förenkling i många avseenden och avsevärda besparingar. Förvaltningskostnaderna borde kunna bringas ned. Utgående statsbidrag borde kunna bli utnyttjade på ett mera effektivt sätt, och därmed en reell besparing göras.

Under hänvisning till ovanstående få undertecknade föreslå,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en skyndsam och allsidig utredning av frågan angående behovet av och möjligheterna för en ändrad kommunal indelning i syfte att åstadkomma större kommunala enheter samt för riksdagen framlägga de förslag ifråga om vilka riksdagens medverkan anses betingad.

Stockholm den 17 januari 1939.

Adolf Wallentheim.

Sigurd Lindholm.

Allan Andersson.

John Ericsson.

Walter Sundström,
Skövde.

Antalet landskommuner i riket ordnade länsvis efter folkmängdens storlek.

Bilaga.

Motioner i Andra kammaren, Nr 50.

L ä n	Under 100 inv.	100- 200	200- 300	300- 400	400- 500	500- 600	600- 700	700- 800	800- 900	900- 1,000	1,000- 1,100	1,100- 1,200	1,200- 1,300	1,300- 1,400	1,400- 1,500	1,500- 2,000	Över 2,000 inv.	Summa kom- muner
Stockholms	—	2	4	3	6	5	16	6	4	5	5	3	4	3	5	10	31	112
Uppsala	—	4	4	9	10	7	5	8	3	6	5	3	1	2	3	5	11	86
Södermanlands	—	—	5	4	6	8	1	6	5	7	5	7	3	6	—	10	16	89
Östergötlands	—	1	5	9	9	11	13	12	10	5	13	7	3	6	12	8	21	145
Jönköpings	—	2	2	9	7	10	9	4	9	7	6	8	7	4	9	13	22	128
Kronobergs	—	1	1	5	3	5	3	4	4	4	6	5	6	5	1	5	28	86
Kalmar.....	—	1	—	6	4	8	5	8	4	2	4	2	10	2	4	17	29	106
Gotlands	—	3	16	20	16	11	8	2	10	1	1	—	—	2	—	1	—	91
Blekinge	—	—	—	1	1	—	1	—	1	1	1	2	1	—	1	3	23	36
Kristianstads	—	—	1	3	13	4	4	11	6	9	14	4	7	9	4	25	33	147
Malmöhus	—	11	17	21	21	20	17	13	15	11	15	12	8	2	8	23	21	235
Hallands	—	—	2	10	1	8	3	11	5	5	5	2	2	5	1	11	15	86
Göteborgs o. Bohus	—	—	—	—	6	8	1	3	3	6	4	5	5	4	3	16	23	87
Älvsborgs.....	1	8	14	27	20	14	18	17	13	8	11	6	10	4	2	16	28	217
Skaraborgs	—	18	33	32	35	21	26	16	11	18	8	10	5	4	1	11	10	259
Värmlands	—	—	1	1	3	2	4	2	2	2	6	2	1	4	2	17	39	88
Örebro	—	—	1	3	—	2	1	2	—	2	2	2	1	4	5	8	27	60
Västmanlands.....	—	—	—	4	3	5	2	4	1	5	3	3	7	2	2	9	16	66
Kopparbergs	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	1	10	37	52
Gävleborgs	—	—	1	—	—	1	—	1	—	1	—	1	1	1	1	7	38	53
Västernorrlands	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	1	3	3	2	—	8	42	63
Jämtlands	—	—	1	1	2	2	—	1	3	1	1	8	2	1	2	12	24	61
Västerbottens	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	3	25	30
Norrbottnens.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	23	25
Riket	1	51	108	169	167	153	138	131	110	108	116	97	89	72	67	249	582	2,408